

До спеціалізованої
вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету

ВІДГУК
офіційного опонента

офіційного опонента, докторки економічних наук, професорки
Губарєвої Ірини Олегівни на дисертаційну роботу
Зябіної Євгенії Анатоліївни на тему: «Детермінанти підвищення
енергетичної ефективності національної економіки», яку подано до захисту у
спеціалізованій вченій раді Д 55.051.06 у Сумському державному
університеті на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

Актуальність теми дослідження та зв'язок із науковими програмами.

Прийнята Урядом країни Енергетична стратегія України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» передбачає підвищення енергетичної ефективності національної економіки як ключової детермінанти забезпечення її конкурентоспроможності та економічного зростання. Згідно аналітичного звіту Організації економічного співробітництва та розвитку в Україні витрати енергетичних ресурсів на одиницю ВВП є приблизно втричі вищими, ніж у середньому в країнах ОЕСР, а підвищення енергоефективності України стримується високою питомою вагою імпорту палива (зокрема природного газу та нафти), високим рівнем фізичного та морального зношення енергетичної інфраструктури, не

ефективним урядуванням у енергетичному секторі, політичною та економічною нестабільністю в країні, що провокують відтік інвестиційного капіталу та сповільнення трансферу зелених інновацій в енергетичний сектор. У зв'язку з цим, розвиток теоретико-методичного інструментарію оцінювання та прогнозування рівня енергетичної енергоефективності національної економіки, визначення її конвергентних та дивергентних детермінант, механізмів реалізації державної політики підвищення енергетичної ефективності при переході до вуглецево-нейтральної економіки має велике наукове та практичне значення, що обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи Зябіної Євгенії Анатоліївни.

Тематика дослідження узгоджується з базовими засадами European Green Deal Policy, Директив ЄС «Про енергоефективність» (2012/27/ЄС), Резолюції 70/1 Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», Плану заходів із виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Постанова Кабінету Міністрів України № 1106 від 25.10.2017 р.), Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. (проект № 9015 від 07.08.2018 р.) тощо.

Окремі наукові положення дисертації, аналітичні розрахунки та сформовані на їх основі рекомендації враховано при виконанні науково-дослідних робіт, над якими працює колектив Сумського державного університету, а саме:

- до звіту за темою: «Організаційно-економічні засади адаптації економічних систем до кліматично-ресурсних флуктуацій» (№ д/р 0114U007076) увійшли пропозиції щодо підвищення енергетичної ефективності країни в умовах кліматично-ресурсних флуктуацій;
- до звіту за темою: «Природно-ресурсне забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад» (№ д/р 0114U007076) увійшли пропозиції щодо оцінювання рівня енергетичної ефективності національної економіки;

- до звіту за темою: «Формування принципів, методів і механізмів державного управління в сфері науково-освітніх проєктів та інфраструктурних програм житлового господарства в рамках інформаційно-комунікаційної адаптації до європейських стандартів» (№ д/р 0117U003352) увійшли пропозиції щодо конвергенції вітчизняної політики підвищення енергетичної ефективності з європейською при переході до вуглецево-нейтральної моделі розвитку національної економіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження, їх наукова новизна

Вивчення змісту опонованої дисертаційної роботи, опублікованих дисертанткою наукових праць та автореферату дисертаційної роботи, дозволяє стверджувати, що основні положення, сформульовані дисертанткою самостійно, опрацьовані нею відповідно до мети і завдань, предмета і об'єкта дослідження, є обґрунтованими та характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок авторки у розвиток теорії управління енергетичною ефективністю національної економіки при переході до вуглецево-нейтральної моделі.

Визначені авторкою об'єкт, предмет та мета роботи логічно пов'язані та достатньо чітко окреслюють напрямки дослідження. Отримані висновки і рекомендації базуються на загально прийнятих наукових положеннях економічної науки і результатах наукових досліджень, їх узагальнень, критичному осмисленні наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених із широкого кола економічних проблем, пов'язаних із забезпечення енергетичної ефективності національної економіки при переході до вуглецево-нейтральної моделі. Інформаційно-фактологічну основу дисертаційної роботи склали закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітично-звітні дані Міністерства енергетики України,

Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Європейського статистичного офісу, Державної служби статистики України, Міжнародної енергетичної агенції, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, Світової енергетичної статистики Yearbook, агенцій Bloomberg та SolAbility, наукові публікації з питань підвищення рівня енергетичної ефективності національної економіки.

Поставлені здобувачем основні завдання вирішенні коректно, базуючись на застосуванні широкого спектру загально прийнятних методів наукового пізнання, зокрема: трендовий і бібліометричний аналізи (при визначенні закономірностей у розвитку теорії забезпечення енергетичної ефективності національної економіки); методи логічного узагальнення, компаративний та бенчмаркінг-аналізи (при формуванні концептуальних основ реалізації державної політики підвищення енергетичної ефективності національної економіки, типологізації підходів до оцінювання енергетичної ефективності національної економіки); методи σ - і β -конвергенції (при визначенні конвергентної та дивергентної детермінант забезпечення енергетичної ефективності національної економіки); системно-структурний аналіз та метод Брауна (при інтегральному оцінюванні енергетичної ефективності національної економіки та прогнозуванні динаміки зміни її дивергентної складової); кореляційно-регресійний та квантильний аналізи (при оцінюванні впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на інтегральний рівень енергетичної ефективності національної економіки).

На увагу заслуговує використання дисертанткою широко спектру програмних продуктів для здійснення емпіричних розрахунків, зокрема: VOSViewer v. 1.6.10 при проведенні бібліометричного аналізу та Google Trends – для трендового аналізу; Stata 14/SE та EViews – при проведенні емпіричних розрахунків.

Найбільш суттєвими здобутками даної роботи, які містять наукову новизну, вважаємо наступні:

вперше:

– запропоновано методичне підґрунтя інтегрального оцінювання рівня енергетичної ефективності національної економіки. Специфічною особливістю запропонованого підходу є використання базових постулат концепції динамічної стійкості економічних систем, врахування флуктуацій стимуляторів/дестимуляторів енергетичної ефективності національної економіки, а також її конвергентних/дивергентних детермінант. Це дозволило визначити таргети конвергенції національної енергетичної політики з Європейською зеленою угодою «Green Deal Policy» (стор. 119-128 дисертації);

– розроблено методичний інструментарій оцінювання впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на дивергентну складову енергетичної ефективності національної економіки шляхом інтегрального поєднання квантильної регресійної OLS-моделі та кореляційно-регресійного аналізу. Запропонований підхід дозволив визначити домінуючі патерни реалізації державної політики забезпечення енергетичної ефективності, оцінити мультиплікативний ефект впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на дивергентну складову інтегрального індексу енергетичної ефективності національної економіки (стор. 169-182 дисертації);

удосконалено:

– науково-методичний підхід до трактування сутності енергетичної ефективності національної економіки, що визначає її як рівень збалансованості індикаторів розвитку енергетичного сектору, при якому забезпечуються доступність, надійність, економічність та екологічність енергетичних ресурсів, що дозволяє досягти стійких темпів зростання національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності й задоволення потреб суспільства. Це склало наукове підґрунтя для уточнення механізмів, принципів та інструментів реалізації державної політики, спрямованої на підвищення енергетичної ефективності національної економіки, формалізації її цільових

орієнтирів згідно з індикаторами вуглецево-нейтральної моделі розвитку національної економіки (стор. 65-68 дисертації);

– методичні засади обґрунтування екологічних, економічних та енергетичних конвергентних/дивергентних детермінант енергетичної ефективності національної економіки, що базуються на наукових положеннях теорій σ - і β -конвергенції та ураховують трендові складові детермінант забезпечення енергетичної ефективності національної економіки. Це дозволило визначити рівень асинхронності та швидкості реагування державної енергетичної політики на екзогенні й ендегенні зміни в національній економіці з урахуванням рівня економічного розвитку країни, її відкритості та залучення до світових глобалізаційних процесів (стор. 84-119 дисертації);

– науково-методичний підхід до сценарного прогнозування динаміки зміни дивергентної складової інтегрального індексу енергетичної ефективності національної економіки, що формує теоретичний базис для обґрунтування кількісних та часових параметрів досягнення балансу між його конвергентною та дивергентною складовими. Відмінною рисою цього підходу є використання моделі Брауна, що дозволяє елімінувати вплив волатильності екзогенних параметрів на рівень енергетичної ефективності національної економіки (стор. 139-149 дисертації);

набуло подальшого розвитку:

– наукові засади визначення трендів наукових досліджень із теорії забезпечення енергетичної ефективності національної економіки, які відрізняються від існуючих системним поєднанням інструментарію трендового й бібліометричного аналізів. Використання цього підходу дозволило визначити переломні точки зміни рівня зацікавленості до питань енергетичної ефективності національної економіки, кластеризувати міжнародні наукові альянси та напрями міждисциплінарних досліджень залежно від тісності їх взаємозв'язку з теорією забезпечення енергетичної

ефективності в контексті переходу до вуглецево-нейтрального розвитку національної економіки (стор. 39-57 дисертації);

– критеріальна база типологізації науково-методичних підходів до оцінювання рівня енергетичної ефективності національної економіки залежно від умов функціонування енергетичного сектору національної економіки і цільових орієнтирів його розвитку. Це дозволило обґрунтувати доцільність використання інтегрально-адитивного підходу до оцінювання енергетичної ефективності національної економіки, який в найбільшій мірі враховує циклічні флуктуації енергетичних, екологічних та економічних параметрів енергетичної ефективності національної економіки, обґрунтувати його відмінності від динамічно-порівняльного та статистично-інтервального підходів (стор. 72-83 дисертації).

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату

Наукові положення, представлені в дисертаційній роботі, належать особисто здобувачці, рекомендації та висновки, які виносяться на захист, одержані авторкою самостійно.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікації основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 12 наукових працях загальним обсягом 5,26 д. а., з яких особисто авторці належить понад 4 д. а., зокрема, 5 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття в науковому зарубіжному виданні, 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті дослідження та ідеї, що отримані авторкою особисто.

Теоретичні та методичні положення дисертації ілюструються фактичним матеріалом.

Автореферат викладений у стислій формі та передає основні положення дисертаційної роботи, не містить інформації, яка не наведена у роботі, оформлений згідно чинних вимог.

Значущість результатів дисертаційного дослідження для науки і практики, рекомендацій щодо їх подальшого використання

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю застосування теоретико-методичних положень як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності.

Практичне значення виконаного дисертаційного дослідження полягає в тому, що висновки та пропозиції дисертантки доведені до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які впроваджені та використовуються у діяльності:

- Міністерства фінансів України при розробленні проєкту Основних напрямів бюджетної політики на 2019–2021 роки та інших нормативно-правових актів – пропозиції щодо формування пріоритетів уряду при реформуванні енергетичного сектору національної економіки (довідка № 11/3608 від 26.05.2020 р.);

- Національної служби посередництва та примирення – пропозиції щодо напрямків та конвергенції національної та європейської енергетичних політик (довідка № 21 від 27.11.2020 р.);

- Сумської міської ради – рекомендації щодо підвищення рівня енергетичної ефективності при корегування плану заходів реалізації Стратегії розвитку міста Суми до 2030 р. (довідка № 336/03.09.09.08 від 11.09.2020 р.);

- Спілки економістів України – пропозиції щодо впливу інвестиційних та інноваційних детермінант на енергетичну ефективність національної економіки (довідка № 18/32 від 14.09.2020 р.).

Результати дисертації використані в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання таких дисциплін: «Економіка ресурсозбереження», «Економічна політика та державне регулювання» і

«Моделювання та прогнозування економічних процесів» (акт від 27.10.2020 р.).

У цілому це доводить значущість одержаних наукових результатів у дисертаційній роботі для використання місцевими та державними органами влади, профільними громадськими організаціями й закладами вищої освіти та перспективність впровадження цих результатів у їх діяльності.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Даючи позитивну оцінку науковим здобуткам авторки та їх практичному значенню, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі:

1. У першому розділі дисертаційної роботи авторкою проведено аналіз публікаційної активності наукової спільноти у сфері забезпечення енергетичної ефективності національної економіки з використанням інструментарію бібліометричного аналізу (стор. 39-57 дисертації). На наш погляд, доцільно було б більш ґрунтовно пояснити критерії відбору ключових слів для здійснення еволюційно-хронологічного аналізу зміни інтересів до проблем забезпечення енергетичної ефективності національної економіки.

2. Науковий інтерес має розроблений авторкою методичний інструментарій оцінювання рівня асинхронності й швидкості реагування державної енергетичної політики на екзогенні та ендогенні зміни в національній економіці (стор. 84-86 дисертації), що дозволило обґрунтувати дивергентні й конвергентні детермінанти забезпечення енергетичної ефективності національної економіки з урахуванням рівня економічного розвитку країни, її відкритості та залучення до світових глобалізаційних процесів. У той же час, робота могла бути підсилена за рахунок проведення кластеризації досліджуваних країн за рівнем залученості їх до світових глобалізаційних процесів, що дозволило б визначити зміну ключових індикаторів забезпечення енергетичної ефективності при переході від одного кластеру до іншого.

3. У роботі дисертанткою розроблено чотирьохетапний науково-методичний підхід до інтегрального оцінювання індексу енергетичної ефективності національної економіки (стор. 119-128 дисертації). На наш погляд, робота значно виграла б, якби дисертантка більш детально пояснила принципи формування інформаційної бази дослідження, зокрема, обґрунтувала критерії розподілу індикаторів на стимулятори та дестимулятори.

4. Науковий інтерес викликає запропоновані дисертанткою методичні засади сценарного прогнозуванні рівня дивергентної складової інтегрального індексу енергетичної ефективності національної економіки (стор. 147-149 дисертації). У той же час, у роботі доцільно було б здійснити аналіз використання директив Європейського Союзу в сфері управління енергетичним сектором та їх вплив на основні показники дивергентної складової інтегрального індексу енергетичної ефективності національної економіки країн-еталонів ЄС. Це дозволило б виявити драйвери забезпечення синхронності вітчизняної та Європейської енергетичної політик із метою реалізації оптимістичного сценарію забезпечення енергетичної ефективності національної економіки.

5. Цілком погоджуючись із висновком авторки, що першочерговими для України мають бути завдання, спрямовані на покращення параметрів, що сформували дивергентний субіндекс енергоефективності національної економіки, відмітимо, що робота значно б виграла при розробленні також рекомендацій і в напрямку вдосконалення конвергентної складової, оскільки зафіксований авторкою її рівень (0,74 у 2020 р.) має суттєвий резерв для зростання до максимального значення в 1 бал (стор. 183-184 дисертації).

6. Дисертанткою досить ґрунтовно проведено аналіз впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на дивергентну складову інтегрального індексу енергетичної ефективності національної економіки. У роботі зазначено, що для України дифузія зелених інновацій призводить до збільшення рівня енергетичної ефективності національної

економіки на 0,7% (стор. 169-182 дисертації). На наш погляд, робота значно виграла, якщо б дисертанткою було більш детально описано економічні інструменти та механізми державного стимулювання поширення зелених інновацій у енергетичному секторі національної економіки.

Однак висловлені побажання та зауваження не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного здобувачкою дослідження.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

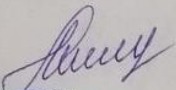
Дисертаційна робота Зябіної Євгенії Анатоліївни на тему «Детермінанти підвищення енергетичної ефективності національної економіки», подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, є закінченою у межах поставлених завдань науковою працею.

Обрану тему дисертації необхідним чином розкрито, поставлену мету досягнуто, завдання дисертаційної роботи виконано. Тема і зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством і профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті. Автореферат за структурою і технічним оформленням повністю відповідає визначеним МОН України вимогам.

Актуальність теми дослідження, обґрунтованість і достовірність положень та рекомендацій, ступінь і вагомість наукової новизни («вперше», «набули подальшого розвитку», «удосконалено») визначено коректно. Глибина дослідження, отримані наукові результати, рівень подання матеріалу, перелік публікацій віддзеркалюють наявність теоретичних, методичних та аналітичних наукових розробок, які є предметом захисту кандидатської дисертації за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

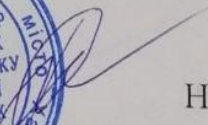
Враховуюючи зазначене вважаю, що за змістом і оформленням, науковою і практичною значимістю дисертаційна робота на тему «Детермінанти підвищення енергетичної ефективності національної економіки» повною мірою відповідає вимогам пунктів п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (у поточній редакції), що висуваються до кандидатської дисертації, а її авторка Зябіна Євгенія Анатоліївна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,
докторка економічних наук, професорка,
завідувачка сектору енергетичної
безпеки та енергозбереження відділу промислової
політики та енергетичної безпеки
Науково-дослідного центру індустріальних
проблем розвитку НАН України

І. О. Губарева

Підпис Губаревої І.О. засвідчую,
Вчений секретар НДЦ ІПР НАН України

Н.В. Белікова